Kriminaalihuollon tukisäätiön lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaostolle

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Kriminaalihuollon tukisäätiö kiittää mahdollisuudesta lausua hallitukseen esitykseen valtion talousarviosta vuodelle 2022.

Kriminaalihuollon tukisäätiö edistää rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa, toimii valtakunnallisena vaikuttajana ja edunvalvojana sekä tuottaa erilaisia tukipalveluja.

Rikosseuraamuslaitoksen toimintamenot

Talousarvioesityksen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen toimintamenoihin osoitettaisiin 288 000 euroa vähemmän verrattuna vuoden 2021 talousarvioon. Henkilöstön määrä vähenisi arviolta 61 henkilötyövuodella. Koronapandemiaan liittyneiden täytäntöönpanon rajoitusten purkaannuttua vankien määrän ennakoidaan nousevan keskimäärin 3 100 vankiin päivätasolla. Vuositasolla voidaan puhua jopa tuhannen vangin lisäyksestä edeltäviin vuosiin verrattuna. Viimeinen normaali vuosi ennen koronapandemiaa oli 2019, jolloin vapaudesta tuli vankilaan runsas 5900 vankia arvion ollessa ensi vuodelle 6200 (Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös 2019).

Erityisesti moniongelmaisten ja huonokuntoisten sakon muuntorangaistusta suorittavien vankien määrä tulee nousemaan merkittävästi. Myös alaikäisten ja nuorten vankien uusien osastojen perustaminen ja riittävän moniammatillisen kuntoutushenkilöstön rekrytointi vaativat resursseja. Rikosseuraamuslaitoksen selvityksessä (5/2021) on todettu nuorten vankien osastojen henkilöstön riittämättömyys ja moniammatillisen henkilöstön tarve.

Esityksen selvitysosassa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on mm. esitetty, että pyritään lisäämään vankien toimintoihin osallistumista ja sellin ulkopuolella viettämää aikaa sekä henkilökunnan ja rangaistusta suorittavien välistä vuorovaikutusta. Nämä tavoitteet vaativat toteutuakseen myös lisäresurssia. Muutoin kuin erillään pidettävien vankien osalta minimisuositus on, että päivittäinen sellin ulkopuolien aika on vähintään kahdeksan tuntia ja että sen voi viettää mielekkäissä ja kehittävissä toiminnoissa (esim. EOAK/2700/2021).

Myönteistä on, että kertaluonteisena tulevaisuusinvestointina esitetään rahoitusta naisvankityöskentelyyn, jolloin panostetaan naisvankien erityistarpeiden huomioon ottamiseen nykyistä paremmin (osaamisen ja palvelujen kehittäminen). Naisvangit ovat erittäin huono-osaisia ja paljon palveluja tarvitsevia. Kun määräraha kohdentuu vankilaturvallisuus-nimikkeen alla myös vartijoiden yksintyöskentelyn vähentämiseen, on vaarana, että naiserityiseen työhön ja naisvankien palveluiden kehittämiseen jäävä raha kutistuu vähäiseksi.

Toisena huomiona kertaluonteisista tulevaisuusinvestoinneista: kertaluonteinen rahoitus koronapandemiasta aiheutuvaan vankimäärän kasvuun poistetaan samaan aikaan, kun vankimäärä nimenomaan kasvaa.

Kriminaalihuollon tukisäätiö katsoo, että Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöresurssi kuntouttavan työn osalta on pitkään ollut aliresurssoitu, mikä on suoraan vaikuttanut mahdollisuuksiin valmentaa

vankeja rikoksettomaan elämään ja ehkäistä uusintarikollisuutta. Talousarvioehdotuksessa ei ole esitetty parannusta asiaan.

Rikosseuraamuslaitoksen avolaitostyöt

Talousarvioesityksen mukaan (määräraha 1,7 miljoonaa euroa) saa käyttää avolaitostöihin kunnan, seurakunnan tai yleishyödyllisen yhteisön työkohteissa sekä valtion, kunnan ja yleishyödyllisten yhteisöjen omistuksessa olevien rakennusten ja ympäristöjen rakentamis-, korjaus- ja hoitotöihin sekä kansallisomaisuuden ylläpitämiseen. Määrärahaa saa käyttää myös maanrakennustöihin. Kunnan, seurakunnan tai yleishyödyllisen yhteisön työkohteet ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita tai niihin voidaan liittää kuntouttavaa toimintaa.

Esityksessä määritellyt työt ovat varsin suppeita, pääasiallisesti erilaisia rakennus- ja ympäristötöitä, joissa suoriutuminen edellyttää fyysistä toimintakykyä, jota monilla vangeilla ei ole. **Naisvangeille soveltuvampia olisivat erilaiset palveluammatteihin liittyvät työtehtävät (esim. kahvila, kirpputori, ruokajakelu), hoiva ja hoitotyö sekä siivoustyö, jotka eivät ko. määrittelyllä ole mahdollisia. Tehtävät olisivat sellaisia, joista saisi relevanttia työkokemusta ja joilla olisi työmarkkinoilla merkitystä. Myös nuorten vankien kohdalla tulisi vakavasti miettiä vaihtoehtoja.** Vankien taustojen moninaisuus tulisi ylipäänsä huomioida paremmin avolaitosmäärärahan kohdentamisessa ja pohtia, millaiset opinto- ja työllisyyspolut palvelisivat vankeja esitettyä paremmin.

Vankiterveydenhuolto

Talousarvioesityksen mukaan vankiterveydenhuollon määrärahaan esitetään huomattavaa, 5 %:n vähennystä verrattuna vuoden 2021 talousarvioon. Vankiterveydenhuollon ulkopuolisten palvelujen arviomääräraha sen sijaan säilyisi entisellään. Tavoitteena esitetään mm., että pyritään lisäämään entisestään vankien saamien terveyspalvelujen vaikuttavuutta ja laatua, tiivistämään yhteistyötä vankiloiden psykologien, sosiaali- ja päihdetyön tekijöiden kanssa sekä varmistamaan hoidon jatkuvuus vangin vapautumisen jälkeen ja työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa ja palveluihin ohjaamisessa.

Terveystutkimuksen (Rikosseuraamuslaitos 1/2010) mukaan vankien terveydentila on erittäin huono. He ovat monisairaita, heillä on paljon diagnosoimattomia ja pitkäaikaista hoitoa vaativia sairauksia ja vammoja. He tarvitsevat monipuolisia akuutin terveydenhoidon palveluita sekä pidempiä hoitoprosesseja, terveydentilan ja työkyvyn selvittelyjä sekä jatkohoidon järjestämistä. Sakon muuntorangaistusta suorittavat vangit vaativat lisäksi ensi vuonna huomattavaa työpanosta vankiterveydenhuollolta. Monilla avovankiloiden poliklinikoilla on terveydenhoitoa saatavilla vain 1-2 päivänä viikossa. Muina arkipäivinä sairaanhoitajan tavoittaminen on mahdollista puhelimitse.

Vankien sairastavuus ja esitettyjen tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisivät määrärahojen lisäämistä.

Onko talousarviossa varattu rahoitusta vankiterveydenhuollon potilasjärjestelmän siirtymiseen Kanta-palveluihin? Toimiminen samassa järjestelmässä lopettaisi tarpeen tilata potilasasiakirjoja,

mikä aiheuttaa huomattavia viiveitä vankipotilaiden hoidossa vankiterveydenhuollossa sekä helpottaisi huomattavasti jatkohoitojen järjestämistä siviiliin päin. Jos rahoitusta ei ole, esitämme, että rahoitus osoitettaisiin viimeistään seuraavassa lisäbudjetissa.

Vankilakirjastot

Talousarvioesityksessä ei ole mainittu vankilakirjastoja. OKM on rahoittanut vankilakirjastoja alueelliseen kehittämistehtävään tarkoitetulla avustuksella. Tavoitteena on ollut, että vuodesta 2022 alkaen toimintaan osoitettaisiin oma erillinen rahoitus. **Miten vankilakirjastojen rahoitus jatkossa turvataan?** Pysyvä toiminta edellyttäisi 200 000 euron rahoitusta.

Vankilakirjaston tehtävänä, jota OKM:n avustuksella on rahoitettu, on paitsi kirjaston kokoelman hoitoon liittyvä opastus (hankinta, poistot, kuvailu, aineiston käsittely, tarroitus, järjestäminen) ja kirjaston toimintaa pyörittävän henkilökunnan tai vangin opastaminen myös vankien monipuolisen lukutaidon ja lukemisen edistäminen sekä tiedonhaun, mediakasvatuksen ja digitaitojen edistäminen, mitkä ovat erityisen tärkeitä taitoja yhteiskuntaan integroitumisessa vankeusrangaistuksen jälkeen.

Euroopan neuvoston vankeinhoidon sääntöjen (Rec 2006) mukaan vankilakirjastotoiminta tulee aina kun mahdollista järjestää yhteistyössä yleisten kirjastopalveluiden kanssa. Vankeuslain (11 luku 4 §) mukaan vankilassa on oltava kirjasto tai vangeille tulee järjestää mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluja. Vankilan kirjaston on toimittava yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa ja sen toiminnan tulee vastata yleisten kirjastojen toimintaperiaatteita. Vangeille on myös varattava riittävän usein pääsy vankilan kirjastoon ja heitä on ohjattava kirjaston käytössä.

Suljettujen laitosten vankien on erittäin vaikea päästä yleisten kirjastojen palvelujen piiriin. Siksi palvelut on tuotava vankiloihin.

Vankilaopetus

Perusopetuksen ja lukion oppimäärien suorittaminen oppivelvollisuuden piirissä oleville alaikäisille vangeille on haastavaa, koska koulutuksen järjestäjät eli kunnat ja oppilaitokset eivät saa opetuksen järjestämisestä aiheutuville kustannuksille rahoituksen korotusta toisin kuin ammattiopetusta järjestävät oppilaitokset saavat vankilaopetuksesta. **Rahoituksen kompensaation puuttuminen on johtanut tilanteeseen, jossa oppivelvollisuutta suorittava alaikäinen (tai nuori) vanki tai tutkintavanki voi saada perusopetusta vain 45 minuuttia viikossa**. Alaikäinen (tai nuori) vanki joutuu näin ollen omatoimisesti ilman riittävää opetusta suorittamaan selliopintoina käytännössä suurimman osan vankila-aikaisista opinnoistaan, mikä vaarantaa opintojen suorittamisen. Tilanne on kestämätön.

Perusopetuslain mukaan oppivelvollisen on osallistuttava perusopetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot. (Laki perusopetuksesta 26 §). Kunta vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään perusopetuslain mukaisesti. Toisaalta myös huoltajan tulee huolehtia siitä, että oppivelvollisuus tulee täytettyä. Vankilaolosuhteissa huoltaja ei pysty tästä huolehtimaan, jos kunta ei täytä velvollisuuttaan.

Lopuksi

Onko hyvinvointialueiden kanssa kehitettävään yhteistyöhön varattu rahoitusta Rikosseuraamuslaitokselle ja vankiterveydenhuollolle?

Vankeusrangaistusta suorittavat ovat marginaalissa oleva, paljon palveluita tarvitseva ryhmä, jonka kohdalla siirtymä vankilasta siviiliin ja palvelujatkumoiden turvaaminen edellyttävät tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa erityisesti vuonna 2022, jolloin valmistaudutaan hyvinvointialueiden toiminnan alkamiseen vuoden 2023 alusta. Ilman lisäresurssointia on vaarana, että yhteistyön kehittäminen ja vankien jatkokuntoutuksesta huolehtiminen unohtuu hyvinvointialueiden toiminnan suunnittelussa.

Sanna Sunikka — Toimitusjohtaja

Marjatta Kaurala — Kriminaaliasiamies